

A MAGYAR INTERNACIONALISTÁK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMBAN ÉS A POLGÁRHÁBORÚBAN

I. KÖTET: AZ OROSZORSZÁGI MAGYAR HADIFOGLYOK
FORRADALMI MOZGALMA (1917—1922)

„Világ proletárjai, egyesüljetek!” — 120 éve, 1847 szeptemberében jelent meg először ez a jelszó a Kommunisták Szövetsége lapjának, a *Kommunistische Zeitschrift* fejlécén, s azóta a proletár internacionalizmus ragyogó megnyilvánulásai követték egymást.

A világ népei mindig mély rokonszenvvel kísérték a társadalmi haladás erőinek küzdelmét a reakció erőivel, a kis népek szabadságharcait a zsarnokokkal, a leigázókkal szemben. Az internacionalizmus megnyilvánulásaival a polgári forradalmakban is találkozunk. A magyar szabadságharcban 1848—49-ben ott harcolt a lengyel emigráció, a magyar emigráció jelentős részét viszont Garibaldi seregében látjuk, s még sok példát lehet hozni. A proletár internacionalizmus meghirdetése mégis, anélkül, hogy az előbbieket jelentőségét csökkentenénk, minőségileg újat jelent a korábbi internacionalista megnyilvánulások minden formájával szemben, ahogy a proletárforradalom is új az adigi minden forradalommal szemben, és kizárja a burzsoá nacionalizmust.

A világ első szocialista államának születése a proletár internacionalizmus eredménye és diadala volt. A proletár internacionalizmus az I. világháború kitörésekor még szinte elbukik, hogy aztán a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború idején teljes diadalt arasson. Az első szocialista forradalom győzelmét meleg rokonszenvvel fogadták az egész világ proletárjai, ezen túlmenően pedig megkísérelték sok helyen maguk is az „oroszlépés” követését, s amikor a fiatal szovjetállam élethalálharcát vívta az ellenforradalommal, az intervencióval segítettek lefogni az intervenciók kezét, vagy fegyverrel a kézben harcoltak a Vörös Hadsereg oldalán Kolcsak, Gyenyikin és mások ellen. Ezek főként a központi hatalmak foglyul ejtett katonáiból kerültek ki. 1917-ig Oroszországban több mint kétfélmillió hadifogoly élt, ezek közül mintegy 500 000 volt magyar nemzetiségű, ők alkották a hadifoglyok közül a legnépesebb tábornak. Az ő sorsuk alakulását, nagyszerű internacionalista helyzetállásukat, forradalmárokává válásukat ismertetik meg e dokumentumgyűjtemény dokumentumai.

A kétkötetes kiadvány I. kötetét jelentette meg a Kossuth Kiadó a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára. A kötet alap gondolata, tartalma, színvonalja méltó az ötvenedik évfordulóhoz.

Az 586 oldalas kötet összeállításában részt vett az SZKP KB mellett működő Marxizmus—Leninizmus Intézet, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Levéltári Főigazgatóság, a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Hadtörténelmi Intézete, az MSZMP KB Párttörténelmi Intézete, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, a Levéltárak Országos Központja. A kötet munkatársai tehát szovjet és magyar kutatók: Obicskin G. D., Szolovjov A. A., Jakovlev L. I., Kondratyev V. A., Zsilin P. A. és Vass Henrik, Otta István, Varga Sándorné, Milei György, Józsa Antal. A kötetet Milei György, Józsa Antal, Bélay Vilmos, Rjabuhina O. SZ., Csizsova L. M., Jakovlev L. I. és Kondratyev V. A. állították össze.

A kötet előszavából megtudjuk, hogy a szovjet és magyar történészek részéről ez a kutatómunka már az ötvenes években elkezdődött, és az elmúlt idő alatt óriási mennyiségű forrásanyagot tanulmányoztak át a Szovjetunió, Magyarország és más országok levéltáraiban, könyvtáraiban, múzeumaiban és személyi gyűjteményekben, a Szovjetunióban a központi forrás-lelőhelyek mellett a köztársaságok, határterületi és területi levéltárak anyagát is átkutatva. A másik oldalon ki kellett terjeszteni a kutatást a volt Osztrák—Magyar Monarchia területére, főbb városainak levéltáaira (Bécs és Prága). A kötet összeállítói, szerkesztői az így összegyűlt hatalmas mennyiségű anyagból válogatták ki a legjobb dokumentumokat, gondosan ügyelve arra, hogy a különböző természetű és eredetű források egyaránt képviselve legyenek e gyűjteményben.

A téma felvetése nem új, a kérdéssel már sokan foglalkoztak különböző feldolgozási formát választva, a visszaemlékezések és szépirodalmi feldolgozások egész sora látott napvilágot, de a történelmi feldolgozások is gazdag repertoárt kínálnak. A Szovjetunióban és nálunk is egy sor feldolgozás és népszerűsítő munka látott napvilágot. A ötvenedik évfordulóval kapcsolatosan jelent meg a *Párttörténeti Közlemények* 1967. 3. számában a kérdés egyik legjobb szakembere, A. J. Manuszevics *Az oroszországi 1917—20-as internacionalista mozgalom történetének néhány kérdése* c. írása. E dokumentumgyűjtemény előzményeként publikálták 1957-ben Budapesten *A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban* c. dokumentumgyűjteményt, amelyet két év múlva oroszul is kiadtak Moszkvában.

Az 1967-es új dokumentumgyűjtemény kétségtelen a legteljesebb, legsokoldalúbb minden eddigi hasonló kiadványok közül. A magyar történészek számára is hozzáférhetővé tesz egy igen izgalmas, szép, gazdag anyagot, egyben dokumentálja a magyar—szovjet barátság indulását, valódi gyökereit, indítékait, amit az ellenforradalmi rendszer nem tudott népünkől kiirtani, s egyben feltétlenül elősegíti e kötet a meglévő barátság elmélyítését, erősítését.

Mint azt fentebb vázoltuk, a gyűjtemény két kötetből áll majd, a második kötet csak 1968 elejére várható, s a két könyv összesen 731 dokumentumot közöl, ebből az első kötet 273-at tartalmaz. A dokumentumok, források által átfogott időszak 1917 áprilisától, Lenin hazatérésétől kezdődik és 1922 decemberével fejeződik be. Az I. kötet szigorúan időrendi sorrendben hozza a dokumentumokat, felosztva az anyagot hét fejezetre. Az első fejezet az 1917 áprilisától októberéig tartó időszakot fogja át. Az itt közreadott források az Oroszországban élő magyar hadifoglyok helyzetére vonatkoznak és az orosz proletariátus iránti szolidaritásuk megnyilatkozásait dokumentálják. Szépen tanúskodik erről a 10-es dokumentum, amelyben a *Znamja Revoljucii* c. lap arról tudósít, hogy egy szibériai gyűlésen az osztrák—magyar és német hadifoglyok tiltakoznak az osztrák, német és török kormányoknál, mert az ottani orosz hadifoglyokkal kegyetlenül bánnak, és egyben fizetésük egy részét a petrográdi szovjeten keresztül számukra kívánják eljuttatni.

A második fejezet 1917 októberétől 1918 áprilisáig tart, és 80 értékes dokumentumot tartalmaz. A dokumentumok egész sora szemlélteti a hadifoglyok politikai aktivitásának fokozódását (sorra létrehozzák a maguk forradalmi szervezeteit), itt található az a dokumentum is, amely az OK(b)P mellett működő magyar csoport megalakulását adja tudtúl a párt KB-nak; a levelet Kún Béla és Pór Ernő írta alá.

A harmadik fejezet *A magyar kommunisták szerepe a hadifoglyok forradalmi nevelésében és mozgósításában a szovjethatalom védelmére a külföldi intervenciók és a belső ellenforradalmárok támadásának kezdetén* címet viseli, a feldolgozott időszak 1918 májusa-októberé. A IV. fejezet pedig *A magyar internacionalisták politikai szervezetei s azok forradalmi tevékenysége 1918 novemberétől 1919 márciusáig* cím alatt ismertet meg igen értékes dokumentumokkal. Az V. fejezet külön figyelmet érdemel közvetlen hazai vonatkozásait illetően is, ugyanis a Tanácsköztársaság időszakát érintő dokumentumokat tartalmazza. Az itt közzétett források arról tanúskodnak, hogy a hadifoglyok forradalmi aktivitása a Tanácsköztársaság idején megnőtt, a szovjetállam egész területén megmozdultak a magyar forradalom megsegítésére.

A VI. és VII. fejezetek 1919 augusztusától 1922 végéig terjedő időszakot fogják át, s ezek már a Vörös Hadsereg döntő győzelmének, a polgárháború befejeződésének, a jutalmazásoknak, a gazdasági építőmunka terén történő helytállásnak a dokumentumai. Az intervenciók fölötti győzelemmel még nem ért véget a magyar internacionalisták helytállása. Kivették részüket a világ

első szocialista társadalmának építéséből is, mintha ezt akarná példázni az utolsó dokumentumok egyike, amely arról tudósít, hogy Münnich Ferencet az Országos Olajszindikátus Revíziós Bizottságának elnökévé nevezték ki.

A dokumentumgyűjtemény forrásai a legkülönbözőbb kutatási igényt is kielégítik. A források egy része az OK(b)P-nak, a hadifoglyok tevékenységére vonatkozó, a körükben végzett propaganda, agitáció és segítség kérdéseivel foglalkozik. Fontos helyet foglalnak el a Vörös Hadsereg főparancsnokságának és egyes alakulatainak a magyar internacionalisták tevékenységére vonatkozó irataik. A források külön csoportját képezik az újságok, röplapok, amelyeket elsősorban a magyar kommunisták szervezetei jelentettek meg. A kötet válogatását közöl az ellenséges tábor képviselői által létrehozott dokumentumokból is. A kiadvány összeállítói gondosan ügyeltek arra, hogy a már korábban publikált anyagok lehetőleg ne kerüljenek be még egyszer a gyűjteménybe.

A kötet szerkesztői nemcsak a tudományág művelőinek szánták e hézagpótló kiadványt, hanem az érdeklődő közönség számára is. Ezt a célt szolgálja az első kötet terjedelmes bevezetője, amely külön értéke a gyűjteménynek. Az előszó szerzői: Jakovlev L. I., Milei György, Józsa Antal a dokumentumok által átfogott időszak részletes elemzését nyújtva, a főbb dokumentumok értékét kiemelve, megkönnyítik az olvasó számára a dokumentumok kezelését, olvasását, ezen túlmenően pedig a dokumentumokat is részletes jegyzetekkel látják el.

Mit lehetne kiemelni a kötet tartalmát illetően? Talán csatlakozva az előszó szerzőihez, meg kell erősítenünk azt a kitétel, hogy a közölt dokumentumok egyértelműen megerősítik, hogy a hadifoglyok önként, saját elhatározásukból keltek a szovjethatalom és saját ügyük védelmére. Megtudjuk az előszóból, hogy az internacionalisták hősiességéről emlékművek tanúskodnak a Szovjetunióban, a magyar internacionalisták közül pedig Kun Béla, Gavró Lajos, Fekete Rudolf, Nagy István, Nemes József, Zalka Máté, Garasin Rudolf és mások a Vörös Zászló Érdemrendet, Münnich Ferenc pedig Lenin-rendet kapott. Befejezésül az előszó szerzőinek egyik mondatát idézve összegezhetjük a legjobban az olvasó gondolatait a gyűjtemény elolvasása után. „A magyar internacionalisták — mint más népek fiai is — Szovjet-Oroszország népeit abban a meggyőződésben segítették, hogy ezzel saját hazájuk, saját népük felszabadulását is elősegítik. Tudatában voltak annak, hogy a győzelmes szocializmus hazája a magyar dolgozó népnek barátja, segítője lesz. A történelem őket igazolta. Ezért, amikor a magyar internacionalisták tevékenységét bemutató dokumentumokat lapozgatjuk, önkéntelenül eszünkbe jutnak azok az orosz hadifoglyok, akik 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg soraiban küzdöttek, azoknak a szovjet katonáknak a hősiessége, hallatlan véraldozata, akik 1944–1945-ben a hitleri és magyar fasiszták igája alól szabadították fel Magyarországot. A közös forradalmi hagyományok, az elesett hősök kiontott vére az együvé tartozás szétéphetetlen szálaival kötik össze népeinket.”

A kötet méltó emléket állít a magyar és más népek internacionalistáinak, magyarul és oroszul való egyidejű megjelentetése hozzájárul a Szovjetunió népeinek és a magyar nép kölcsönös megbecsüléséhez, a kölcsönös barátság és internacionalizmus elmélyítéséhez. (*Kossuth Könyvkiadó 1967.*)

FARKAS JÓZSEF

SCHÖPFLIN ALADÁR: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK

Élete alkonyán Schöpflin így vallott koráról: „Nehéz embernek lenni ebben a szép XX. században.” Mennyire igaza volt! Mert aligha létezett ellentmondásosabb: remények születésével és bukásokkal telítettebb kor, mint ez. Mozgásba jött a társadalom, s a nyugtalanság áterjedt a szellemi életre is. Valóban szép volt, mert az ember megérezte lehetőségeit, nagyszerű távlatokat sejtett meg. Úgy tűnt, elérkezett az ember gazdasági felszabadításának és az egyéniség kiteljesedésének ideje. De nehéz is volt, mert a harcba menőket lépten-nyomon elgáncsolták, és a háború, az ellenforradalom, a fasiszmus könyörtelenül letörte a szép szándékokat.